

kcija, prijeko je potrebno osigurati sistemskih zbirki. Naravno, ove konstatacije ne odnose se na sve ustanove; naprotiv neke od njih (Muzej revolucije BiH) zaslužuju najviše ocjene, pa čak možemo reći da su dostigli uzoran nivo u organizaciji sistemskih zbirki, u odnosu na ostale. Ne želimo ovim reći da i ovim najorganiziranijim ustanovama u BiH nema slabosti. Naprotiv, ako želimo da muzej ne bude osuđen, da bude ono što nije, već da može postati ono što jest i time ostvariti svoju misiju, nužno je zahtijevati angažiranje stručnjaka različitih profila, koji se do sada gotovo nisu zapošljavali u njima (ekonomisti, sociolozi kulture, psiholozi, tehnolozi, politolozi), a čiji bi rad pridonio unapređenju muzejskog rada, posebno unapređenju zbirkotvorne aktivnosti u specijaliziranim muzejima novije historije.

Naposljetku, mogli bismo dati sljedeću ocjenu stanja, a i programsku orijentaciju ovih institucija. U pogledu dostignutog stupnja razvoja osnovnih djelatnosti muzeja — istraživanja i prikupljanja građe, obrade i zaštite materijala i naučnoistraživačkog rada — specijalizirani muzeji koji obrađuju noviju historiju u BiH pokazuju niz razlika, ali i određene sličnosti koje pružaju mogućnost da zajedničkim djelovanjem unaprijede ove djelatnosti, čime bi se učinio korak više u sređivanju postojećih zbirki i stvaranju novih.

U ovim ustanovama obavljen je značajan rad na istraživanju, prikupljanju i kompletiranju izvornog materijala, identificiran je veliki dio građe za čije je potpuno korištenje potrebno daljnje angažiranje stručno osposobljenih ljudi i pored toga što se do autentičnog materijala dolazi sve teže i rjeđe. Ako je ova ocjena mogla važiti čak i potkraj ratnih operacija na našem tlu, u vidu upozorenja da nestaje i da se uništava materijal koji svjedoči o o oblicima i razvoju narodnooslobodilačke borbe i revolucije, ona je pogotovo aktualna danas. K tome, treba spomenuti da su sve ove ustanove u dobrom zaostatku kada je riječ o prikupljanju i obradi svjedočanstava o poslijeratnom razvitku. Mora se shvatiti — imajući u vidu iskustva o materijalu iz NOB-a — da ono što je u ovom trenutku svakidašnje i obično već sutra može postati muzejski zanimljivo. Na ovim muzejskim ustanovama dužnost je da taj materijal spasi od propadanja da bi, dok je

vrijeme, stvorili osnovice muzejskim zbirkama budućnosti. Dokumentiranje sadašnjosti mora postati najprečom brigom baš ovih ustanova koje obrađuju noviju historiju.¹ Stoga su specijalizirani muzeji koji obrađuju noviju historiju u BiH, bez izuzetaka, suočeni s nužnošću da zajednički verificiraju tehnike i metode istraživačkog i prikupljačkog rada koje jamče uspješnije djelovanje i razvijanje ovih ustanova.

U pogledu obrade i zaštite materijala, većini ovih ustanova predstoji aktivnost na cjelokupnoj obradi zbirke do mjere potpune upotrebljivosti za potrebe naučnoistraživačkog, ekspozicionog i publicističkog rada. Međutim, realna je ocjena da je postizanje takvog rezultata krajnji domet dosadašnjeg rada i iscrpljivanje mogućnosti sadašnje organizovanosti ovih ustanova, jer je za njegovo daljnje nastavljanje nužno uvođenje suvremenih oblika obrade dokumentacije pomoću kompjutorizacije ili drugih metoda moderne tehnologije. Rješenje ovog problema također zahtijeva zajednički nastup, udruživanje sredstava i operativnije korištenje stručnjaka. Aktuelan je i problem primarne zaštite i restauracije muzejskog materijala. Nužan je zajednički dogovor ne samo o specijalizaciji postojećih radionica, odnosno — u širem pogledu — tehničkih službi, nego i čvrst dogovor o putevima njihovog razvoja. Polje zajedničkog rada je i zaštita građe u ratnim uvjetima. Ona neminovno zahtijeva kategorizaciju eksponata i ostalog muzejskog materijala u skladu sa standardima UNESCO-a i Društvenog dogovora o kategorizaciji i valorizaciji muzejske građe.

1. Borivoje Pištalo, **Trideset godina Muzeja revolucije BiH**, Zbornik radova 1, Sarajevo, 1975, str. 244.

ABSTRACT

A review of collections in specialised museums of modern history in Bosnia and Herzegovina

Z. Malčić

The most aggravating problem in specialised museums of recent history in Bosnia and Herzegovina is that of documentation. This is so because too much attention is paid to exhibitions instead of research, treatment and protection of the material. In order to improve professional and research work in the museums it would be necessary to engage various specialists (sociologists, politologists, economists etc.). Moreover, techniques and methods of work in these institutions should be coordinated through the introduction of modern technology.

Neka viđenja muzejske problematike u okvirima njegovanja revolucionarih tradicija

Nedjeljko Marko Pandžić

Muzej radničkog i NOP-a za Slavoniju i Baranju, Slavonski Brod

Primljeno: 22. 9. 1986.

Opće je poznato da muzejska djelatnost ima posebni društveni značaj i ulogu da pokretna kulturna dobra — kao dio nacionalne i općeljudske baštine — služeći kulturnim i znanstvenim potrebama, sačuva za buduće naraštaje. Promatrano s toga gledišta, muzeji se kao institucije trebaju prvenstveno brinuti o toj svrsi kulturnih dobara. Mora se priznati da su pokretna kulturna dobra ugroženiji dio kulturne baštine, iako ni nepokretna dobra nisu pošteđena od devastacija i uništenja. Nažalost, primjera za takav odnos prema nepokretnim kulturnim dobrima imamo napretek.

Iako pokretna kulturna dobra imaju taj epitet, ona tek trajnim smještajem u muzejske organizacije, kao muzealije, dobivaju važnost koja im pripada, odnosno mogućnost da ispune ulogu koju bi trebala ispunjavati.

Gledano u tom kontekstu, nacionalna kulturna baština vezana za radnički i narodnooslobodilački pokret tek u muzejima općeg ili specijaliziranog tipa — klasifikacijom, selekcijom, pohranjivanjem u fondove određene važnosti, stručnim

održavanjem, sređivanjem, proučavanjem, stručnom i znanstvenom obradom, prezentiranjem i publiciranjem — postaju uistinu dobra. Izvan ovoga konteksta ta dobra ostaju predmeti, stvari, dokumentacija u sklopu drugih predmeta i stvari koje imaju posve druge ili nikakve vrijednosti jer prava njihova vrijednost može doći samo do izražaja ako su valorizirana te ako ispunjava ulogu koju bi mogla i trebala ispuniti.

Govoreći o dobrima vezanim za radnički i narodnooslobodilački pokret, mora se reći da je najveći dio ovih dobara pisana građa, koja se čuva u arhivima ili povijesnim institutima, te fotografije, predmeti utilitarne provenijencije, proizvodi industrijski i obrtni simboli ideološke ili vojne pripadnosti, oružje, vojna oprema, građa propagandnog karaktera ili umjetnička građa idejno vezana uz pokret, kao i ostala građa. To je građa koja se jedino nalazi u muzejima, te nakon obrade omogućuje uz arhivsku građu stvaranje potpunijih vizualiziranih rekonstrukcija određene tematike iz radničkog i narodnooslobodilačkog pokreta na određenom području.

Zbog toga su — može se reći — muzeji koji prikupljaju ovu građu jedine institucije u društvu koje čuvaju, obrađuju i prezentiraju ovakav tip građe, te da je muzejska djelatnost obavezom čuvanja i prezentiranja ovakve građe nezaobilazan činitelj u čuvanju i njegovanju revolucionarnih tradicija.

U dosadašnjoj muzejskoj praksi, građa radničkog i narodnooslobodilačkog pokreta koja se prikuplja u muzejima uglavnom se svodi na dvoplošni materijal (fotografija, novinski članci, dokumenti) i — neznatno — na troidmenzionalne predmete, dok građa utilitarne provenijencije, industrijske, vojne i obrtničke produkcije, te umjetnička građa idejno vezana uz pokret nije ni približno našla mjesta u depoima muzeja zbog neshvaćanja važnosti ovakve građe i zbog malih smještajnih mogućnosti te zbog pomanjkanja pogotovo umjetničke građe.

Problem dvoplošne građe, prvenstveno foto-građe u muzejima radničkog i narodnooslobodilačkog pokreta vezan je uz masovnost ovakve građe, uz slabo selekcioniranje te iste građe, jer ova građa ukoliko ne dokumentira određeno zbivanje ili stanje s muzejskog gledišta, ne može predstavljati osobi-

tu vrijednost. Uzmimo za primjer fotografiju borca ili fotografiju grupe radnika načinjenu s istom namjerom. Zbog toga nužna je stručna selekcija građe koja pristiže u muzeje radničkog i narodnooslobodilačkog pokreta te odjele NOB-a općih muzeja, da bi — danas ili sutra — ti muzeji imali istinski vrijednu građu koja ilustrira zbivanja i stanja u prošlosti na području koje ta institucija pokriva.

Građanska i neprijateljska povijesna građa, te ostale moguće muzealije vezane uz ove kategorije, morala bi — prikupljanjem, selekcijom, obradom i čuvanjem — naći više mjesta u muzejima i muzejskim odjelima ovoga tipa, da bi se ta ista građa po potrebi mogla koristiti u povijesno-muzejskim rekonstrukcijama određene tematike prezentirane izložbama ili stalnim muzejskim postavama. Mora se priznati da se ova građa u prezentaciji malo ili nikako koristi, iako bez korištenja ove građe nema cjelovitog prezentiranja stvarnosti koja je nekad imala dva a nekad više polariziranih gledišta. Tek uz stručan i kritičan pristup, te upotrebu ove građe, moguće je postići određene pomake kako u diletaciji, tako i u serioznosti pristupa povjesno-muzejskim rekonstrukcijama stvarivanim različitim vidovima prezentacije.

Kako su muzeji jedini tip institucije koji prikupljaju određene vrste građe radničkog i narodnooslobodilačkog pokreta te tu istu građu čuvaju, oni su time nezaobilazan činitelj u njegovanju revolucionarnih tradicija, tim više što ta ista građa u muzejskoj djelatnosti ima ulogu nacionalnih dobara.

Stručna zaštita nasljeđa Revolucije u muzejima podrazumijeva ne samo tehničku zaštitu od daljnjeg propadanja nego, isto tako, i zaštitu od zloupotrebe, otuđivanja, uništavanja iste građe i sl. Jedan te isti muzejski predmet, npr. fotos može biti, danas ili sutra, postavljen ili korišten u dijametralno suprotnim kontekstima ukoliko nije pravilno i poptuno inventiran, te se ne čuva i ne koristi onako kako to predviđa Zakon o muzejskoj djelatnosti. Stručna zaštita muzealija Revolucije predstavlja dakle **conditio sine qua non** ispravnog čuvanja i korištenja ovog dijela nacionalne i kulturne baštine.

Građa radničkog i narodnooslobodilačkog pokreta u muzejima bez stručno-znanstvene obrade — sli-

kovito rečeno — predstavlja dobro uskladištenu i specificiranu robu koja nema svoju funkciju u sadašnjosti. Da ova građa ne bude takva roba, potrebno je da se koristi u obradi i prezentaciji određene tematike kako na dobrobit društva, tako i povijesne znanosti, odnosno istine. Objektivno gledano, mora se reći da je ovaj tip građe u muzejsko-povijesnim rekonstrukcijama korišten s najmanje stručnosti kako u obradi, tako i u prezentaciji, budući da se time bavio i bavi veći broj nestručnih pojedinaca, povijesnih amatara i entuzijasta, financiranih često zbog privatnih, obiteljskih ili zavičajnih interesa.

Zbog općenite prekobrojnosti, diletantizma u izvedbi, isforsiranosti u realizaciji, veliki broj ovakvih postava malo ili nikako ne pridonose istinskom shvaćanju i njegovanju Revolucije. Znatno bi bolje bilo da je taj isti novac uložen u stručnu prezentaciju neke druge tematike NOB-a koja bi se mogla i trebala obraditi i prezentirati kroz neku muzejsku organizaciju.

Općenito gledano, na prezentaciju građe radničkog i narodnooslobodilačkog pokreta mora se reći da su glavni problemi u obradi i prezentiranju vezani: uz karakter građe koja je mahom dvoplošna, uz postulate za muzejskim postavama tamo gdje isti nemaju opravdanja, uz stereotipnost prezentiranja, uz financijsku nemogućnost muzejskih institucija da same odlučuju o realizaciji ovakvih postava gdje smatraju da su ti postavi potrebni, uz uplitanje financijera u povijesne podloge ovakvih postava, uz nepostojanje kritike na prezentaciju ovakvog tipa građe, uz nestručnost i nekritičnost povijesnih sinteza na kojima je velik broj ovih postava realiziran, uz nestručan i stereotipan izbor građe i nezadovoljavajuća likovna rješenja te manjkavu tehničku izvedbu ovakvih postava i stalnih muzejskih izložbi. Zbog svega toga veliki dio stalnih muzejskih izložbi i muzejskih postava ovoga tipa ne nalazi odziv moguće muzejske »publike« da ih samoinicijativno posjeti ili koristi, pa oni kao takvi ne mogu ispunjavati ulogu koju bi trebali ispunjavati — kako u obrazovanju, tako i u njegovanju revolucionarnih tradicija.

Sumirajući rečeno, može se zaključiti da je muzejska djelatnost nezaobilazan činitelj u njegovanju revolucionarnih tradicija; da jedino muzeji prikupljaju i čuvaju određene

ne vrste relikta revolucije; da bi se prikupljanje građe vezane uz radnički i narodnooslobodilački pokret u muzejima moralo proširiti znatno više na trodimenzionalne predmete i stvari, da treba postojati stroža selekcija materijala vezana uz ovu problematiku, da bi trebalo više neprijateljske građe na stalnim muzejskim izložbama i muzejskim postavama, naravno povijesno-kritički tretirane, da je nužna serioznija stručna zaštita muzealija ovoga tipa, da bi specijalizirani muzeji ovoga tipa morali iznalaziti i primjenjivati nove načine eksponiranja kako na izložbama, tako i u stalnim postavama, da treba postojati više kritičnosti u donošenju odluka o realizaciji neke memorijalne izložbe ili postava, da bi sve općinski centri trebali imati postave radničkog i narodnooslobodilačkog pokreta na svom području u okvirima postava općih muzeja, da poplava nestručnosti i diletantizma u realizaciji ovakvih postava samo šteti a nikako ne pridonosi njegovanju revolucionarnih tradicija.

Ukratko, problematika vezana uz njegovanje revolucionarnih tradicija u muzejskoj djelatnosti opsežna je i može se rješavati samo u onim društvenim okvirima koji određuju, provode i financiraju muzejsku djelatnost.

ABSTRACT

Some views on the problems of museums

N. M. Pandžić

Activities of museums are an unavoidable factor in the promotion of revolutionary traditions. For this reason it is necessary to collect, process and exhibit the material relating to this field in a more rigorous and historically critical manner. The many problems encountered can be solved only within those social frameworks that determine, carry out and finance museum activities.

Djelatnost i zadaci Muzeja revolucije naroda Hrvatske u dokumentiranju povijesti klasnog radničkog pokreta, Saveza komunista Jugoslavije i socijalističke izgradnje*

Dolores Ivanuša

Muzej revolucije naroda Hrvatske, Zagreb

Primljeno: 26. 8. 1986.

Muzeji, stalne muzejske izložbe, memorijalni muzeji, spomen-područja i odjeli u kompleksnim muzejima, koji obrađuju razvitak radničkog pokreta, historiju SKJ-a, narodnooslobodilačku borbu i socijalističku revoluciju, ubrajaju se među najmlađe muzejske ustanove u SR Hrvatskoj i SFR Jugoslaviji. Svi su osnovani nakon završetka II. svjetskog rata i pobjede socijalističke revolucije. Prvi je — 16. X. 1945. godine osnovan Muzej revolucije naroda Hrvatske u Zagrebu, a ostali većinom poslije 1955. god.

Svojim su karakterom ti muzeji specijalni, povijesni. Njihova rasprostranjenost i brojčanost odražava potrebe i želje da se sakupi, dokumentira i prezentira najburniji i najslavniji period u povijesti naših naroda, koji je doveo do nacionalnog i socijalnog oslobođenja i ujedinjenja u novu, ravnopravnu zajednicu SFRJ.

Ideja da se osnuju ovi muzeji, pa i Muzej revolucije naroda Hrvatske, začela se već u vrijeme okupacije naše zemlje, odnosno u vrijeme naše narodnooslobodilačke borbe i revolucije.

Godine 1943., pa i ranije, postojala je svijest o potrebi prikupljanja dokumenata o zločinima okupatora i domaćih izdajnika, o razvitku ustanka i njegovog prerastanja u narodnooslobodilačku borbu i socijalističku revoluciju, o čemu svjedoče sačuvani dokumenti CK KPH i dokumenti političkih rukovodstava u pokrajinama Damaciji, Slavoniji, Istri i središnjem dijelu Hrvatske. U svim tim dokumentima ističe se potreba **prikupljanja materijala za historiju ustanka**, navode se konkretne upute kako i što treba prikupljati, te se upozorava da se po-

sebna pažnja mora posvetiti točnosti i istinitosti dokumenata. Sugerira se da se materijal prepisuje u više primjeraka, kako se ne bi izgubio. »Prihvatite se ozbiljno posla da ništa ne bude izgubljeno i zaboravljeno. Svaka činjenica, svaka misao, svaka ispaljena puška, svaka partizanska stopa, svako popaljeno selo, svaka žrtva, svako herojstvo, svaki poraz i pobjeda treba da uđu u slavnu historiju ustanka, u historiju naše velike narodnooslobodilačke borbe.«¹

Analizom sačuvanih dokumenata iz 1943. i 1944. godine zaključujemo da su upute za »prikupljanje materijala za historiju ustanka« bile usmjerene na:

- izjave očevidaca, učesnika NOP-a i NOB-e;
- opise događaja očevidaca;
- čuvanje i prikupljanje štampe kao historijskog izvora;
- arhiviranje dokumenata u nastajanju (dokumenti vojnih i političkih rukovodstava, novih organa narodne vlasti na oslobođenom ili poluoslobođenom području i dr.);
- fotografiranje (fotografija kao primarni historijski izvor);
- prikupljanje narodnih pjesama nastalih u NOB-i.

Najopširnije i najcjelovitije su **Upute za prikupljanje materijala za povijest narodnog ustanka u Hrvatskoj**, koju je kao brošuru tiskao Propagandni odjel Oblasnog odbora Jedinstvene narodnooslobodilačke fronte za Istru, u lipnju 1944. godine.² U predgovoru se ističe važnost dokumenata za pisanje povijesti narodnog ustanka:

»Težak je bio put, dok je uspjelo uvjeriti strani svijet o tome, da borbu u Jugoslaviji vodi Narodnooslobodilačka vojska i narod, a ne izdajica Draža Mihajlović i izbjeglička vlada. Ogromne žrtve našeg naroda, sjajni podvizi Narodnooslobodilačke vojske, velika pomoć, koju je narodnooslobodilačka vojska pružila Saveznicima u najkritičnijim danima rata, moraju da budu poznati našem narodu i cijelom kulturnom čovječanstvu. To će dati podstreka našim novim pokoljenjima, da će znati cijeniti slobodu i napredak za koje su prineseni tako veliki napori i žrtve. Zato je potrebno, da se svi događaji, koji su u bilo kakvoj vezi s narodnooslobodilačkom borbom, savjesno sakupljaju, da se dobije potpuno vjeran i točan pregled naše borbe (...).«

* Nепubliciran tekst, a održan referat na međunarodnom muzejskom savjetovanju »Dokument, povijesni spomenik, materijalna svjedočanstva ideologije i borbe radničkog pokreta«, Varšava, siječnja 1983. godine.